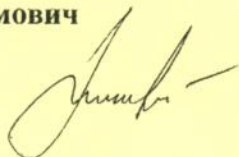

**НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ім. П.І.ЧАЙКОВСЬКОГО**

ЗІЛЬБЕРМАН Юрій Абрамович

УДК 78.03(477)

**ВОЛОДИМИР ГОРОВИЦЬ
В КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ КИЄВА
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 17.00.01 – Теорія і історія культури

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**

Київ - 2004

Д 315.42 - 73 (22к) - 83 Топ
008

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00762253 (P)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії та теорії культури Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського Міністерства культури і мистецтв України.

Науковий керівник:

доктор мистецтвознавства, професор
Тишко Сергій Віталійович,
Національна музична академія України
ім. П.І.Чайковського,
завідуючий кафедрою історії та теорії
культури (Київ)

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, доцент
Шип Сергій Васильович,
Одеська державна музична академія
ім. А.В.Нежданової,
в.о. професора кафедри теорії музики і
композиції (Одеса)

кандидат мистецтвознавства, доцент
Полусмяк Ірина Михайлівна,
Харківський державний інститут мистецтв
ім. І.П.Котляревського,
доцент кафедри теорії музики (Харків)

Провідна установа:

Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України,
відділ культурології та етномистецтвознавства.

Захист відбудеться "24" березня 2004 р. о 15³⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.005.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук у Національній музичній академії України ім. П.І.Чайковського, за адресою: м. Київ-1, вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 2-й поверх, ауд.36.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського.

Автореферат розісланий "20" лютого 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства, доцент

І.М.Коханик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні не викликає бодай жодних сумнівів той воістину унікальний внесок, що його зробив у розвиток світової виконавської майстерності В.С.Горовиць - один з видатних піаністів ХХ століття. Ніхто зі знаних дослідників його творчості не попускався нагодою зауважити, що піаніст народився в Україні, що у Києві пройшли його дитинство та юність. Разом з тим, саме київський період життя музиканта досліджений значно гірше, аніж інші, що мають відношення вже до років еміграції. На тлі повної відсутності значних досліджень вітчизняних музикознавців монографії іноземних авторів саме у цій рештці грішать кричущими помилками, вони вкрай скупі за обсягом досліджуваного матеріалу, інколи засмучують вітчизняного читача незнанням реалій життя України початку ХХ століття. Як результат – такий важливий етап біографії В.Горовиця, як формування засад творчої особистості, фортепіанного стилю та ін., досліджений дуже збіднено. А це, у свою чергу, не може не позначитися на цілісному уявленні про творчі шляхи та спадок видатного піаніста. Окрім цього, до сьогодні недостатньо досліджений вплив "культурного ландшафту" Києва початку минулого століття – у всій неповторності його соціальної, природної, архітектурної, музичної "аури" – на творчу біографію В.Горовиця. "Блими плямами" залишаються його родовід, стосунки, що склалися у родині та її приналежність до музичної культури міста, людське оточення юного піаніста – друзі родини, співучні та наставники.

Системне вивчення усіх вищезгаданих факторів допоможе краще зрозуміти В.Горовиця як вітчизняного музиканта, з'ясувати генезу багатьох фундаментальних рис його піанізму, поглибити наші уявлення про особистість художника, по-новому інтерпретувати факти більш пізніх періодів його біографії і, зрештою, відкрити перспективи для нових досліджень.

Об'єктом дослідження є культурне середовище Києва кінця ХІХ початку ХХ століть як фактор, що формував особистість, художні пріоритети, музичний професіоналізм, риси виконавського стилю В.Горовиця.

Предметом дослідження є творче формування В.Горовиця – видатного піаніста-віртуоза - в роки його дитинства, юнацтва та молодості (1903–1923 рр.), які складають київський період його біографії.

Мета дисертації – продемонструвати різноаспектний вплив "культурного ландшафту" Києва на формування творчої особистості В.Горовиця.

Означена **мета** викликала необхідність вирішення наступних **завдань**:

- 1) визначення специфіки культурного середовища Києва - центру культурного регіону - й екстраполяція цих даних на проблеми творчої біографії В.Горовиця;
- 2) дослідження фундаментальних факторів біографії В.Горовиця (культурна й природна унікальність Києва; сімейне виховання; формування музиканта у київських учбових закладах; перші художні враження та ін.);

- 3) виявлення й інтерпретація корпусу документів стосовно київського періоду біографії піаніста;
- 4) уточнення й відновлення віх життя В.Горовиця у Києві; детальне дослідження його родовету, способу життя в родині й біографій її членів; створення цілісного уявлення стосовно ролі музики в родині Горовиців – Бодиків;
- 5) відтворення історико-музичного контексту періоду учнівства й початку творчої діяльності В.Горовиця;
- 6) узагальнення й оцінювання репертуару, що ним оволодівав Горовиць – учень і молодий виконавець у київський період його біографії;
- 7) вивчення впливу традицій, що склалися у музичних навчальних закладах Києва на формування особистості і виконавської індивідуальності В.Горовиця.

Методологічними засадами даної роботи є теорія культурного регіону і культурологічні концепції, що роз'яснюють дане явище, зокрема, щодо культури України (І.Гердер, А.Тойнбі, М.Бубер, Д.Антонович, М.Грушевський, Л.Левчук, М.Попович та ін.); теоретичні засади біографічних та історичних досліджень у музикознавстві (М.Пекеліс, О.Зінкевич, С.Тишко, С.Мамасв, І.Петровська та ін.); історико-теоретичні концепції піанізму (Д.Рабинович, Г.Коган та ін.)

Джерелознавчу базу дослідження склали документальні матеріали, знайдені в архівних сховищах України, Росії (Державний архів м. Києва, Центральний державний історичний архів України у м. Києві, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Державний історичний архів Ленінградської області, Державний будинок-музей П.І.Чайковського у Клину), статті, рецензії, анонси періодичної преси першої чверті ХХ століття, інтерв'ю В.Горовиця (у книгах Д.Дюбаля, Г.Пласкіна, Г.Шонберга та у документальних фільмах), а також мемуари його сучасників.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у наступному:

- дисертація є першим в українській культурології та у вітчизняному музикознавстві дослідженням, предмет якого пов'язаний з життям та творчістю В.Горовиця;
- уперше комплексно й у великому обсязі фактологічного матеріалу досліджено київський період біографії В.Горовиця;
- виявлено та введено до наукового обігу нові факти біографії піаніста, що знайшли документальне підтвердження великим масивом архівних джерел і матеріалів періодики початку ХХ ст.;
- уперше докладно досліджено родовет В.Горовиця, історія його родини, простежено долі його близьких і, як результат, продемонстровано роль родини Горовиців-Бодиків у формуванні Горовиця-музиканта;
- уперше єврейське культурне середовище – складова багатонаціонального "культурного ландшафту" Києва – розглянуто в якості фактора становлення творчої біографії піаніста;

- відновлено лінії впливу на формування таланту Горовиця-піаніста його київських педагогів: В.Пухальського, С.Тарновського, Ф.Блуменфельда; у
- уперше відтворена вірна хронологія навчання В.Горовиця у класах цих непересічних музикантів;
- у процесі детального дослідження низки учнівських та концертних програм запропоновано принципово нові підходи до виконавського репертуару юного Горовиця, що дозволило побачити вже у найперті роки творчої діяльності музиканта передумови його зрілого піанізму.

Практичне значення дисертації зумовлене можливістю використання її матеріалів у лекційних курсах вищих навчальних закладів: історії світової та вітчизняної культури, історії музики, історії фортепіанного мистецтва; окрім цього, деякі положення дисертації можуть бути корисними для концертуючих виконавців і педагогів-піаністів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно планів науково-дослідної роботи кафедри історії та теорії культури Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського. Вона відповідає темі №3 "Українська музична культура: культурологічні, соціологічні, художньо-естетичні, педагогічні та виконавські аспекти" перспективного тематичного плану науково-дослідної діяльності Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського на 2000 – 2006 рр..

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на кафедрі історії та теорії культури Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського. Основні ідеї та положення роботи були викладені у доповідях на конференціях: IV Всеукраїнська наукова конференція Інституту юдаїки (Київ, 2002); Всеукраїнська науково-теоретична конференція, присвячена 135-річчю Київського державного вищого музичного училища ім. Р.М.Глієра (Київ, 2003); Міжнародна науково-теоретична конференція "В.Горовиць та проблеми виконавства ХХІ століття" (Київ, 2003). Деякі положення дисертації пройшли також апробацію в організації Міжнародного фестивалю "Володимир Горовиць. Київ – Нью-Йорк" (художній керівник – автор дисертації; Київ, Нью-Йорк, Вашингтон, Атланта, 2003), а також у документальному фільмі "Варіації дол", присвяченому В.Горовицю (науковий консультант стрічки – автор дисертації; Київ, 2001).

Публікації. За темою дисертації опубліковано шість статей, серед яких – чотири статті у збірках, затверджених ВАК України. Окрім цього, опубліковано монографію "Київська симфонія Володимира Горовиця" (К.: Міжнародний благодійний фонд конкурсу В.Горовиця, 2002); у співавторстві з Ю.Смілянською; загальний обсяг – 20 д.а. Особистий внесок автора дисертації: за обсягом тексту 12 д.а., за змістом книги – розділи, що висвітлюють культурне, театральне та концертне життя Києва й перебування В.Горовиця в учбових закладах Києва, а також історію його родини).

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Обсяг роботи – 181

сторінка. Список використаних джерел – 150 найменувань, 12 сторінок. Додаток - 3 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У *Вступі* подано актуальність, наукову новизну, теоретичну і практичну цінність теми, сформульовано мету та завдання дослідження, подано методологічну базу дослідження.

У *Розділі I* – "*Передумови і фактори творчого формування Володимира Горовиця*" – висвітлено основні ідеї наукової літератури за даною темою, розкрито її джерелознавчу базу, визначені найважливіші теоретичні, культурологічні передумови дослідження й представлена картина культурного життя Києва кінця XIX - початку XX століть у її взаємозв'язку з творчою біографією В.Горовиця.

У *підрозділі 1.1.* "*Проблеми дослідження творчої біографії В.Горовиця. Джерелознавча база*" – визначено ступінь вивченості проблеми дослідження, розглянуто його джерелознавчу базу, зроблено огляд ідей наукової літератури за темою дисертації.

Складність вивчення біографії В.Горовиця обумовлена багатьма чинниками, серед яких треба виокремити, по-перше, заборону, накладену на це ім'я радянськими ідеологами на протязі півстоліття у зв'язку з еміграцією піаніста; по-друге – багатоманітність географічних умов, що в них проходила творча діяльність піаніста (біографія В.Горовиця має чіткий поділ на два періоди – вітчизняний та "емігрантський"; окрім того, усе життя його проходило у постійних гастролюваннях); по-третє – надзвичайність хронологічних рамок цієї біографії: життєвий шлях В.Горовиця не тільки охоплює значний часовий проміжок (1903-1989), а й припадає на століття великих всесвітніх катаклізмів (Перша та Друга світові війни, Жовтнева революція, громадянська війна в Росії та ін.) й на декілька "епох" у розвитку мистецтва XX ст., і, нарешті, особливості національних вимірів творчої біографії піаніста, діяльність якого варто розглядати у контексті відразу декількох культурних традицій – української, російської, єврейської, а у роки еміграції – північноамериканської.

Перші значні й масштабні дослідження біографії та творчості В.Горовиця з'являються лише наприкінці 80-х років минулого століття. Серед них – монографії Г.Пласкіна, Г.Шонберга і Д.Дюбала. Для усіх цих видань характерні докладність і прискіпливе відбирання матеріалу, обґрунтованість "авторським текстом" В.Горовиця (джерелами кожного були серії інтерв'ю з піаністом). Проте згаданим джерелам притаманний один спільний недолік: гранично обмежена увага до життя В.Горовиця до його від'їзду за кордон у 1925 р., поверховість, а іноді й помилковість суджень щодо цього періоду, слабкість опрацювання відповідних архівних і фактологічних матеріалів. Частково ці біографічні програми були компенсовані мемуарами Н.Мільштейна (1991 р.), в яких досить докладно змальовані події початку артистичної кар'єри В.Горовиця (1921-1925 рр.). Окрім цього слід згадати і про малочисельні російськомовні

дослідження (Г.Коган, П.Коган, Л.Григор'єв і Я.Платек), де, зазвичай, йдеться про приватні аспекти творчої біографії митця. Виняток з цього ряду становить фундаментальна праця Д.Рабиновича "Виконавець і стиль", де, поряд із стислим нарисом про творчий шлях, докладно характеризується його індивідуальний виконавський стиль В.Горовиця у контексті більш масштабних стилевих напрямків.

Гранична обмеженість свідчень про київський період біографії В.Горовиця настійливо вимагала звернення до архівних джерел з метою виявлення досі невідомих фактів і документів, а також підтвердження чи спростування нечисленних літературних даних.

Пошук проводився в архівах, де збереглися документи, що мають відношення до родини Горовиців, Київського відділення ІРМТ, Київського музичного училища, Київської консерваторії.

Найпродуктивнішим для роботи виявилось сховище Державний архів м. Києва (ДАМК), де зберігається багато документів Київської консерваторії та музичного училища (листування дирекції з владними структурами, заяви і різноманітні прохання професорсько-викладацького складу, циркуляри, що регламентували навчальний процес, учбові програми, екзаменаційні відомості й програми учнівських концертів). Тут знайдені книги реєстрації учнів консерваторії, за допомогою яких уможливилось виявлення усіх співучнів В.Горовиця; екзаменаційні відомості, завдяки яким удалося з'ясувати час навчання піаніста у кожного з трьох його педагогів (В.Пухальського, С.Тарновського і Ф.Блуменфельда); заяви членів родин Горовиців та Бодиків про прийняття їхніх дітей до консерваторії, свідоцтва про закінчення загальноосвітніх учбових закладів.

У фондах Центрального державного історичного архіву України (ЦДАУ) віднайдені свідоцтва про народження матері та батька В.Горовиця – Софії Яківни Бодик та Самуїла Іоachimовича Горовиця. Там же зберігаються паспортні книжки й свідоцтва про народження багатьох членів родини Бодик. Ці документи допомогли з більшою точністю встановити родинний склад Горовиців-Бодиків і достеменні дати народження членів цієї родини. Деякі важливі свідоцтва одбуті нами в архівах інших, вище згадуваних сховищ. В цілому комплекс архівних документів, що використовувався під час роботи над дисертацією, допоміг створити достатньо емну та різнобічну джерелознавчу базу цього дослідження.

У *підрозділі 1.2* – "Міський культурний ландшафт Києва останньої третини XIX - початку XX століть" – досліджується соціокультурна атмосфера Києва кінця XIX початку XX століть, поза контекстом якої неможливо уявити феномен В.Горовиця. Відправною точкою методології стало поняття "культурного регіону" – великого ареалу, виокремленого на ґрунті взаємодій адміністративно-територіальних і соціокультурних особливостей. Таким чином, Київ, де перетнулися та взаємодіяли протягом століть різні етнічні культури, розглядається як центр такого ареалу, а розвиток музичної культури Києва постає як інтегрована цілісність, що виявилася у взаємодії географічних і соціокультурних компонентів.

У висуванні та розвитку цих культурологічних положень автор спирається на праці І.Гердера, А.Тойнбі, М.Бубера, Д.Антоновича, М.Грушевського, Л.Левчук, М.Поповича, Б.Срасова, Е.Маркаряна, О.Радугіна та ін. Як результат – обґрунтовується висновок про те, що у київський період біографії В.Горовиця інтенсивно проходили процеси культурного структурування й професіоналізації регіону, які, зокрема, відбувалися й в усіх сферах музичного мистецтва. Творчі досягнення його діячів – композиторів, виконавців, педагогів, музикознавців уже тоді свідчили про наявність величезного творчого потенціалу у культурному просторі регіону. Особливості київського культурного ландшафту даного періоду дозволяють позначити вектори, що прокладаються до біографії юного Горовиця, до засад його особистісного й творчого формування. До них можна віднести наступні характеристики міста як регіонального культурного центру: 1) бурхливе соціально-економічне зростання, на зміну якого прийшов різкий занепад після революційних подій 1917–1918 рр.; 2) українське співвідношення нового й традиційного у міському ландшафті Києва; 3) етнічна мультикультурність Києва як регіонального центру (при домінуванні етнічної культури українців, тут перехрещувалися й переплавилися впливи російські, польські, єврейські, німецькі та ін.; при цьому вплив єврейської культури на культурне обличчя міста завжди був досить помітним; 4) усталені й могутні традиції у культурі регіону, розвиненість і інтенсивне зростання відповідної інфраструктури; 5) активне становлення й утвердження музичного професіоналізму, насиченість музичного життя, повноцінний і багатобарвний спектр його сфер.

Далі в роботі представлена економічна й соціальна характеристика Києва початку ХХ ст. (зростання населення та матеріального добробуту, розширення кордонів міста, інтенсивне будівництво, електрифікація й телефонізація, благоустрій вулиць, парків і садів, стрімке зростання кількості готелів, магазинів, створення передової соціальної інфраструктури і т.д., що дозволяє судити про те, що дитячі та юнацькі роки В.Горовиця пройшли у місті, де – у зв'язку з постійним зростанням, зміцненням, збагаченням і т.д. – переважав певний історичний оптимізм і де відкривалися значні можливості самореалізації: для Києва то була епоха процвітання і відносної упевненості у завтрашньому дні. Одночасно з цим акцентується увага на періоді регресу – часу революції і громадянської війни (який припав на роки юності В.Горовиця), із постійною зміною влади і різким переходом від планомірного, стабільного життя добробутного буржуа (до 1917 р.) до незрозумілої, такої, що важко пояснити, дійсності двадцятих років. Цей перелом, очевидно, істотно вплинув на формування молодого музиканта: становлення характеру, дорослішання, усвідомлення самого себе припало на найскладніші роки післяреволюційного хаосу. Наскільки світосприйняття В.Горовиця було прив'язане до цієї гіркої пам'яті, засвідчують його слова, сказані за два роки до смерті: "Ми загубили все. Мій батько був зломлений. Він, як білка, збирав їжу. Це було набагато жахливіше, аніж я можу розповісти..."¹. Відбиток, який нанесли на характер

¹ Dubal D. Evenings with Horowitz. A personal portrait. - N-Y.: Carol Publishing Group Edition, 1994. – P.11.

піаніста ці трагічні роки, помітив у ньому Д.Дюбаль: "...Горовищо світ удавався небезпечним і ворожим"¹.

Панорама власне культурного середовища, що мала вплив на формування особистості В.Горовиця, свідчить про те, що в часи його дитинства, юності й ранньої молодості Київ був великим регіональним центром із сильними традиціями в галузі культури, із розвинутою відповідною інфраструктурою (повноцінна мережа вищих та середніх навчальних закладів, багаточисельні бібліотеки і книжкові крамниці, досить розвинена система газетної та журнальної періодики, музеї, театри та ін.). Важливою особливістю Києва як великого регіонального культурного центру була розвинена мережа музичних учбових закладів (консерваторія, музичне училище, музичні школи Н.Тутковського, С.Блуменфельда, музично-драматична школа М.Лисенка, перетворена у 1918 році у Музично-драматичний інститут ім. М.Лисенка та ін.).

Значним центром притягання київської інтелігенції були театри і, особливо, оперний. Про майже фанатичний інтерес до цього виду мистецтва можна судити і завдяки періодиці перших десятиліть ХХ ст., і за висловлюваннями, художніми уподобаннями письменників-киян (М.Булгаков, К.Паустовський). Глибинне знання оперного репертуару й любов до опери В.Горовиця буквально з дитячих років підтверджують біографи піаніста (Г.Шонберг, Д.Дюбаль, Г.Пласкін), а також висловлювання самого музиканта (наприклад, "Я просто закоханий в оперу та спів. Я не грав Баха, я не грав Моцарта чи Скарлатті у цей час. Тільки опери. Коли мені було 12-13 років, я грав опери Верді, Пуччіні, Чайковського, Вагнера..."²). Н.Мільштейн згадував, що В.Горовиць у 1921 р. грав йому на пам'ять цілі сцени з "Зіґфрида" і "Тристана".

І все ж, найважливішим елементом "культурного ландшафту", що відіграв, безперечно, вирішальну роль у формуванні Горовиця-музиканта, було концертне життя Києва. Можна з упевненістю стверджувати, що майже усі великі музиканти того часу гастролювали тут. Про присутність юного Горовиця у концертах відомо замало, проте у дослідженні на підставі документів й свідчень біографів, а також із слів самого Горовиця, наведені переконливі аргументи на користь того, що саме у Києві піаніст уперше почув гру О.Скрябіна, С.Рахманінова, Ф.Крейслера, І.Гофмана, Г.Нейгауза, Ф.Блуменфельда, а також киян: О.Бекман-Щербини, О.Горовиця, Р.Глієра, В.Пухальського, С.Гарновського та ін. Безумовно, найзначнішими для подальшої долі уявляються зустрічі В.Горовиця з О.Скрябіним та С.Рахманіновим. Хоча про них згадують автори монографій, свідчення з цього приводу ніяк не можна вважати вірними й повними: час цих зустрічей або зовсім не був з'ясований, або вказувався невірно. Так, наприклад, відомо, що в день одного з київських концертів О.Скрябіна в залі Купецьких зібрань знаменитий композитор прослухав гру юного Горовиця і навіть оцінив її. Проте дату цієї події і, відповідно, прослуховування В.Горовиць ніде не вказує,

¹ Dubal D. Evenings with Horowitz. A personal portrait. - N-Y.: Carol Publishing Group Edition, 1994. - P.160.

² Dubal D. Evenings with Horowitz. A personal portrait. - N-Y.: Carol Publishing Group Edition, 1994. - P.6.

біографи ж датують цю подію і зовсім невірно – 1914 роком. Складність полягає в тому, що О.Скрябін грав у Києві три рази: уперше – 23 листопада 1913 р.; а після цього (за даними періодики, що їх подає О.Зінькевич), – ще два рази, у 1915-му (3 і 9 березня, незадовго до смерті). Співставлення виявленої нами програми учнівського концерту за участю В.Горовиця (7 березня 1915 р.) з наведеним піаністом набагато пізніше переліком творів, що він їх грав на прослуховуванні у О.Скрябіна, виявило повну ідентичність двох програм. Це надало привід зробити висновок про те, що юний піаніст грав О.Скрябіну 9 березня 1915 р. З певною часткою впевненості можна також гадати про можливу присутність В.Горовиця на концертах пам'яті О.Скрябіна у 1916 р. (виконавці: О.Горовиць, О.Бекман-Щербина, А.Гольденвейзер, Р.Глієр, Вяч.Іванов та ін.), оскільки ім'я композитора було чудово відомо у родині Горовиців: в його класі навчався брат батька, Олександр Іоакимович Горовиць, який мав у своєму концертному репертуарі досить багато скрябінських творів. Характерно, що співставлення програми концерту О.Горовиця 16 лютого 1916 р. з дискографією В.Горовиця дає низку показових збігів: Поема ор. 32 (Фа-дієз мажор), прелюдії ор. 11 і 16, етюд ор.2, №1.

Добре відомо про вплив, який справив на творчість В.Горовиця С.Рахманінов та про їхню дружбу, що виникла за кордоном (1928 р.) і що тривала до останніх днів життя композитора. Тим більш важливим уявляється обґрунтоване припущення про присутність юного піаніста на його концертах у Києві. На основі співставлення інформації у газеті "Киевлянин" про присутність С.Рахманінова на учнівському концерті у музичному училищі 7 березня 1915 р. і розповіді Горовиця про історію, чому у ті дні не відбулося призначене раніше прослуховування, слід зробити висновок про те, що В.Горовиць був на концертах великого композитора-піаніста, що відбулися 6 і 8 березня 1915 р. (виконувались 2-й і 3-й фортепіанні концерти). Значним художнім враженням дитячих років В.Горовиця був і концерт у Києві І.Гофмана (1912 р.), про що можемо судити зі слів самого В.Горовиця про видатного польського піаніста: "Він був першою людиною, яка вразила мене, коли я був хлопчиком"¹. Документальними даними підтверджені також спільні концерти В.Горовиця і Ф.Блуменфельда, В.Горовиця і Г.Нейгауза, а опосередкованими – його присутність на концертах скрипалів Ф.Крейслера і М.Ерденко, піаністів В.Пухальського і С.Тарновського та ін.

Підводячи підсумок, слід визнати, що Київ, в якому В.Горовиць провів дитинство і юнацькі роки, за розвиненістю й багатоманітністю культурного і, зокрема, музичного життя мало в чому поступався найбільш великим європейським центрам музичної культури; це був головний вектор змін у культурному регіоні тоді, коли саме в цьому місці формувався характер і музичний талант видатного піаніста.

У *розділі II* – "Родина Горовиців в культурному середовищі Києва і формування особистості Володимира Горовиця" – на підставі введення у науковий обіг нових біографічних фактів надано уявлення про родовід

¹ Dubal D. Evenings with Horowitz. A personal portrait. - N-Y.: Carol Publishing Group Edition, 1994. – P.7.

В.Горовиця, про членів його родини і про їх навчання в музичних учбових закладах Кисва.

У *підрозділі 2.1.* – "Специфіка стану єврейського населення в Російській імперії як фактор творчої біографії В.Горовиця" – відслідковано деякі важливі риси політики уряду у ставленні до євреїв і, особливо, їх становище в Києві – починаючи з національного й соціального "самовідчуття" і закінчуючи умовами існування, можливостями отримувати освіту та ін. У розв'язанні поставленого завдання автор спирається на документальні дослідження Єврейської історико-археографічної комісії (упорядник В.Хітерер, 1919-1929), а також джерела, що висвітлюють дану проблему (Л.Гросман, М.Кальницький, О.Солженіцин та ін.). Тут розглядаються дві тенденції у російському єврействі, що діаметрально протистоять, і що виявилися з особливою силою у другій половині XIX ст. і в перші десятиліття XX ст.: з одного боку – *доцентрова*, природна для групи людей, які проживають серед чужого національного й релігійного середовища, що характеризується надмірною замкненістю у побуті, колі спілкування, культурі, релігії (хасидизм, зокрема, можна тлумачити як повну заміну традиційної релігії і як її антипод); з іншого – *відцентрова*, особливостями якої був, по перше, атеїзм, по друге – прагнення максимально віддалитися від характерних національних або таких, що приписують нації, рис (до останньої, з деякими застереженнями, можна віднести і родину В.Горовиця). Указані тенденції висвітлюються у контексті подвійної політики влади по відношенню до освіти: спроб асиміляції (у цьому аспекті можна розглядати реформи 1804 і 1835 рр., що дозволяли євреям навчатися в учбових закладах, а також постанови 1844 і 1860 рр. про відкриття єврейських казенних училищ і стипендії для єврейських учнів у школах і середніх учбових закладах), а також і дій по витисканню євреїв з учбових закладів шляхом уведення процентної норми (після 1880 р., а особливо жорстко – після 1905 р.), що викликали вкрай негативну реакцію з боку інтелігенції.

Родина В.Горовиця, безумовно, належала до вищого кола київської єврейської інтелігенції, при цьому процес асиміляції почався ще з діда Володимира Горовиця – Іоахима Самойловича, що закінчив Рішельєвську одеську гімназію, балотувався на посаду директора Київського відділення імператорського російського музичного товариства (КВ ІРМТ), що дав своїм синам відмінну освіту (Олександр закінчив Київське музичне училище і Московську консерваторію, Самуїл – Київський університет і Львівський електротехнічний інститут). У свою чергу, С.Горовиць завжди підкреслював свою європейську освіту, знання іноземних мов, своє європейське орієнтування, робив переклади класиків німецької літератури російською мовою. В родині матері (Софії Бодик) майже усі діти отримали освіту у Київському музичному училищі або в консерваторії. Відмітимо також, що Сергій Бодик (двоюрідний брат В.Горовиця) навчався у Миколаївському кавалерійському училищі – одному з найбільш привілейованих військових учбових закладів дореволюційної Росії.

І Київське музичне училище (воно мало в Правилах прийому безпрецедентний для Імперії пункт: "*В училище можуть вступати особи обох*

статей, усіх націй і сповідань"), і консерваторія особливо виділялися серед учбових закладів міста високим відсотком учнів-євреїв (у рік вступу В.Горовиця до консерваторії – до 50%). А отже, учнівський колектив, що оточував піаніст був цілком інтернаціональним, і він ніяким чином не міг відчувати себе вигнанцем, що потрапив до чужого середовища.

Проте варто підкреслити, що у матеріалах монографій про В.Горовиця, що зазначалося раніше, де він згадував своє дитинство і юність, піаніст неодмінно підкреслював певну відчуженість свого київського оточення. Прикладом можуть прислужитися такі слова музиканта "Зазвичай євреї були кращими учнями. Вони отримували усі нагороди, і за це кожен відчував до них ненависть [?!], але я ніколи не був старанним. Мене цікавила тільки музика, іншими словами, я не був гарним учнем, ігнорував навчання й усі любили мене за це"¹.

Таким чином, дитинство і юність В.Горовиця, його становлення як музиканта проходили у дуже складних умовах невирішеності (а іноді і неможливості вирішення) національного (і, зокрема, єврейського) питання в Російській імперії – і це не можна розцінювати інакше як "негативний" фон дослідження його біографії. "Позитивний" же фон варто шукати у тенденції протидії антисемітизму й подолання національної обмеженості, таких, що набирали сили прагнень до прориву у велику європейську культуру. У цьому сенсі Київ початку ХХ століття, з його мультинаціональним культурним ландшафтом, з розвиненими художніми традиціями, що створювалися працею представників найрізноманітніших народів, був украй сприятливим місцем для творчого становлення геніального піаніста.

У підрозділі 2.2. – "До питання про родовід В.Горовиця. Професійна і суспільна діяльність родини Горовиців в Україні та її участь у музичному житті Києва" – на основі архівних пошуків надано максимально повне описання родини Горовиців-Бодиків, висвітлено їх причетність до музичного життя міста, змальовані взаємостосунки з Київським музичним училищем та з Київською консерваторією (10 дітей цієї родини навчалися у вказаних учбових закладах).

Уперше оприлюднені дані про діда музиканта – *Іоахима Самоїловича Горовиця* – бердичівського (можливість народження І.С.Горовиця у Бердичеві не доведена, проте ймовірність цього факту досить висока, особливо враховуючи "бердичівський слід" у літературі про В.Горовиця), а потім київського купця. Тут особливу увагу приділено його взаємостосункам з дирекцією КВ ПРМТ (був обраний у дирекцію у 1874 р., потім багато років був членом-відвідувачем), благодійною діяльністю у Київському музичному училищі та у Київській єврейській лікарні, а також біографічним даним про членів його родини, зокрема – його дочки, Єлизавети та синів – Самуїла й Олександра. Значну увагу приділено творчій біографії брата батька В.Горовиця – Олександра Іоахимовича – першого професійного музиканта в родині, що мав великий вплив на юного піаніста.

¹ Schonberg G. Horowitz. His life and music. - Sydney: Simon & Schuster of Australia Pty Ltd., 1992. - P.47.

Концертні програми учнівських виступів О.Горовиця підтверджують високий технічний і художній рівень його піанізму вже у роки навчання (часті виступи у публічних концертах, складний у технічному відношенні репертуар, що включав, наприклад, "Карнавал" Шумана, "Ісламей" Балакірева, "Картинки з виставки" Мусоргського та ін.). Новими документальними свідченнями підтверджено і багато фактів біографії батька В.Горовиця – Самуїла Іоachimовича – які до цього часу дуже збіднено були висвітлені у літературі: шлюб із Софією Бодик, навчання в Київському університеті, народження дітей (уперше встановлені точні дати, що мають розходження з опублікованими біографіями), жалогідне становище родини в 20-х роках та ін. Тут варто звернути увагу на заслужену популярність С.Горовиця в середовищі київської технічної інтелігенції (зав. електричною секцією Київського відділення всеросійського імператорського технічного товариства й ін.). Крім того, точно встановлено час і місце двох арештів С.Горовиця (Київ, 1921; Москва, 1937), з'ясовані обвинувачення, які були йому пред'явлені, змальована його подальша трагічна доля. Отримані автором документи допомогли пролити світло на загадку долі братів В.Горовиця – Якова та Григорія (Георга) і встановити, що, на відміну від версії біографів (Г.Пласкіна, Г.Шонберга), у 1923 р. загинув зовсім не Григорій, а Яків.

Мати В.Горовиця – Софія Яківна (піаністка), тітки – Єлизавета Горовиць (піаністка) і Ернестіна Бодик (вокалістка), сестра – Регіна (піаністка), брати – Яків (піаніст) і Григорій (скрипаль), двоюрідні брати – Яків (піаніст) і Сергій (скрипаль) Бодики склали "музичну" частину родини, тому в дослідженні особлива увага приділена їхньому навчання в Київському музичному училищі й у Київській консерваторії, програмам учнівських виступів. Завдяки знайденим документам встановлено багато фактів участі Горовиців і Бодиків у культурному житті міста (виступи в публічних концертах, організація Київської філармонії та ін.) – як ще до народження Володимира Горовиця, так і в роки його дитинства і юності.

Виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок про те, що дитячі і юнацькі роки Володимира Горовиця пройшли у великій, заможній, цілком успішній, дуже культурній і асимільованій єврейській родині, що було достатньо типовим для великих міст Російської імперії. Щодо власне музичного становлення юного Горовиця, то тут роль родини була неординарною – мало не кожний з її членів або професійно займався музикою, або був щирим прихильником цього мистецтва, а дід Горовиців був одним із наймузичніших у Києві.

У *розділі III – "В.Горовиць – піаніст: роки навчання (Київське музичне училище і консерваторія)"* – досліджуються фактори формування основ виконавського стилю В.Горовиця в роки навчання і з нових позицій, на документальному матеріалі надається оцінка ролі його консерваторських педагогів у творчому розвитку піаніста.

У *підрозділі 3.1. – "Володимир Горовиць. Час і місце народження. Дитячі роки"* – із залученням даних, шойно віднайдених документів заперечуються розповсюджені в літературі версії про час (1904 р.) і місце

(Бердичів) народження піаніста. Наведені у дисертації нотаріально завірене свідоцтво про народження, а також уперше віднайдений запис (російською і на івриті) у книзі реєстрації єврейського населення Києва за 1913 р., незаперечно свідчать: час народження – 1903 р., місце – м. Київ. Особливу увагу приділено факторам, що сприяли ранньому розвитку музичних здібностей і виявленню інтересу до музики у Горовиця-дитини. Серед них особливо виділяються такі, як музична атмосфера, що склалася в родині (з 6 її членів – 5 музикантів), і наявність традиційного місця спільного сімейного музикування - 9-кімнатної квартири, що її винаймали Горовиці біля самої консерваторії. (Природно, що нерідко коло учасників не обмежувалося членами цієї родини).

У *підрозділі 3.2.* – "Київське музичне училище – Київська консерваторія. Формування засад фортепіанного стилю В.Горовиця; видатні київські педагоги-музиканти в його біографії" – відслідковуються найважливіші сфери, що сформували деякі фундаментальні риси особистості Горовиця-художника і, зокрема, Горовиця-піаніста під час його перебування у згаданих учбових закладах:

1. Загальна атмосфера й традиції Київського музичного училища (спадково передані Київській консерваторії). Особливості кола спілкування В.Горовиця і членів його родини у цих навчальних закладах.
2. Характер гуманітарної та музично-теоретичної освіченості В.Горовиця, його художній (зокрема, музичний) світогляд у зв'язку з орієнтацією на широку загально-гуманітарну підготовку, що існувала в училищі й консерваторії.
3. Деякі риси високопівсякого стилю В.Горовиця, піанізму і музично-педагогічних принципів його наставників (В.Пухальського, С.Тарновського, Ф.Блуменфельда).

У стислій історичній довідці простежується становлення і шлях Київського музичного училища до перетворення його у консерваторію (1868-1913 рр.). Особливо відмічаються традиції, що дозволили училищу стати одним з провідних у країні (формування високопрофесійного викладацького колективу, активна концертна й композиторська діяльність педагогів, висока ступінь вимогливості дотримання учбових програм, орієнтування на інтенсивну концертну практику учнів та ін.). Акцентується увага на випускниках 90-х років ХІХ – першого десятиліття ХХ ст., в майбутньому – видатних музикантах (Р.Глієр, О.Горовиць, Л.Ніколаєв, І.Сац, І.Крижанівський, С.Тарновський, О.Брайловський, К.Михайлов, Б.Яворський, І.Міклашевський), які або стали вчителями В.Горовиця (Р.Глієр, С.Тарнавський), або впливали на нього як викладачі, формуючи творчу атмосферу Київської консерваторії, коли він там навчався (К.Михайлов, Б.Яворський, І.Міклашевський).

Важливим компонентом формування Горовиця-музиканта було коло його спілкування – студентське й домашнє. До числа його співучнів входили: А.Альшванг, Г.Артоболєвська, В.Булгакова, С.Барєр, М.Гозєнпуд, А.Кітаїн, Г.Коган, Б.Лєвік, Б.Лятошинський, Л.Рєвуцький, А.Сатановський, Н.Скоробагатько, Ю.Скрябін; вони, хоч і були набагато старші від нього, все ж

не могли певним чином не впливати на юного музиканта (зокрема, з С.Барером і А.Кітайним В.Горовиця пов'язували дружні стосунки). Окрім цього, під час перебування В.Горовиця у музичному училищі і в консерваторії багато хто з членів родини Горовиців-Бодиків або закінчили курс навчання, або ще продовжували там навчатись.

Розглядаючи фактори, що визначили ранній художній розвиток у В.Горовиця, варто в першу чергу врахувати педагогічну настанову В.Пухальського на значну творчу самостійність учня; перший учитель Горовиця заявляв: "Про педагога слід судити по тому, як грають його учні через 10-15 років після навчання в нього. Я не готую вас до сьогоднішнього або завтрашнього виступу, я готую вас до життя, до діяльності, ставлю вас на рейки, по яким ви зможете їхати уперед – куди самі захочете – до кінця ваших днів"¹. Цьому ж сприяли й особливості організації навчального процесу (участь у публічних концертах, обов'язкова концертмейстерська та педагогічна практика для студентів фортепіанного факультету), а також блискучий склад викладачів загально-гуманітарних і теоретичних дисциплін (Є.Жураківський і Є.Риб, Р.Глієр, Б.Яворський, О.Хіміченко). Усе це сприяло стрімкості піаністичного і художнього зростання В.Горовиця (в дослідженні вперше наведено програму учнівських виступів). Підтвердити цей висновок може порівняння програми випускного іспиту В.Горовиця (1920 р.) з масштабом його концертної діяльності лише 4 роки поспіль. (Зазначимо, що дослідження випускної програми показало значне розходження свідчень про неї, що їх наводять біографи. На основі вивчення випускних вимог Петербурзької консерваторії, автор робить висновок про те, що програма екзамену В.Горовиця, що наводиться в літературі, не відповідає дійсності і значно скорочена). Уже в 20-річному віці Володимир Горовиць користувався славою відомого музиканта і зіграв в знаменитій лєнінградській серії (жовтень 1924 – січень 1925 рр.) 20 концертів, в яких прозвучало понад 150 творів (програма ж випуску передбачала виконання не більш як 12 творів).

Звертаючись до теми виконавського стилю В.Горовиця варто перш за все підкреслити його приналежність до "рубінштейнівської" (а не "лістівської") лінії романтичного піанізму. Генезу цього вектора розвитку Горовиця-піаніста слід шукати також і у творчих пріоритетах його вчителів, особливо – Ф.Блуменфельда, як найбільш послідовного продовжувача піаністичної традиції А.Г.Рубінштейна, що знаходить підтвердження і в літературі (Д.Рабинович). Однією з фундаментальних рис піанізму В.Горовиця є масштабність, оркестральність його мислення на інструменті, "партитурне" бачення й відчуття тексту (що також можна віднести до впливу Ф.Блуменфельда). Окрім цього, добре відомі, органічно притаманні його гри темпераментність і пристрасність, навіть "демонізм" його інтерпретацій – якості, які не були зайві усім трьом його консерваторським педагогам. Таку важливу і завжди примітну якість його виконавського стилю, як вокальність, прагнення до співу на інструменті, в першу чергу було сформовано в класах

¹ Коган Г. Вопросы пианизма. Избранные статьи. - М.: Советский композитор, 1968. – С.79.

В.Пухальського і С.Тарновського; вони ж, очевидно, сприяли і розвитку у В.Горовиця чудового дару унікального торкання до інструмента, із чого, у свою чергу, виходило темброве багатство й особлива витонченість його піанізму, різноманітність прийомів звуковидобування.

Далі в дисертації наводяться стислі характеристики творчих принципів педагогів В.Горовиця (В.Пухальський, С.Тарновський, Ф.Блуменфельд) у їхньому впливі на формування виконавського стилю піаніста.

У **висновках** позначені перспективи подальших досліджень біографії В.Горовиця та особливо підкреслено значення київського періоду у його житті і творчій діяльності. Київ першої чверті ХХ століття став місцем, де успішно, швидко й повноцінно формувалися ті риси Горовиця-людини і музиканта, які, проростаючи у майбутнє, в часи його всесвітньої слави, вже назавжди були "вписані" в обличчя геніального піаніста. Тут закладався його характер, життєві звички й уподобання, художні смаки, навички роботи з інструментом; у Києві він пережив свої перші успіхи як концертуючий піаніст, саме тут він зіштовхнувся з першими життєвими негараздами. Багатонаціональний "культурний" ландшафт цього унікального міста, очевидно, народив той незвичайний плюралізм Володимира Горовиця у ставленні до національних стилів музики, що він виконував, і який легко відчувається під час прослуховування й вивчення його концертних програм різних періодів життя. Основи фортепіанного стилю В.Горовиця, закладені ще київськими педагогами, сформувалися у класах Київського музичного училища та консерваторії, надають всі підстави судити про київські роки великого піаніста як про найважливіший, фундаментальний фактор його творчої біографії.

Основні положення дисертації висладено в публікаціях:

1. *Зильберман Ю.* Великий мастер. Истоки. // Art Line. - К., 1997. - № 3. - С. 14-16.
2. *Зильберман Ю.* Владимир Горовиц и «еврейский вопрос» в России // Київське музикознавство. - К.: НМАУ ім. П.І.Чайковського, КДВМУ ім. Р.М.Глієра, 2003. - Вип. 9. - С. 151-160.
3. *Зильберман Ю.* Семья Горовицев на Украине // Київське музикознавство. - К.: НМАУ ім. П.І.Чайковського, КДВМУ ім. Р.М.Глієра, 2003. - Вип. 11. - С. 51-60.
4. *Зильберман Ю.* Владимир Горовиц и городской культурный ландшафт Киева последней трети XIX — начала XX в. // Київське музикознавство. - К.: НМАУ ім. П.І.Чайковського, КДВМУ ім. Р.М.Глієра, 2003. - Вип. 12. - С. 3-12.
5. *Зильберман Ю., Смилянская Ю.* Киевская увертюра Владимира Горовица // Егупец. - К., 2000. - №6. - С. 277-289.
6. *Зильберман Ю., Смилянская Ю.* Киевская симфония Владимира Горовица — К.: Міжнародний благодійний фонд конкурсу В.Горовиця, 2002. - 411 с.
7. *Зильберман Ю.* Владимир Горовиц - кумир ушедшего поколения // Аристократ. - К.: Алькор, 2003. - №1. - С. 34-40.

Зільберман Ю.А. Володимир Горовиць у культурному середовищі Києва кінця ХІХ – початку ХХ століття - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.01 – Теорія і історія культури. Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського, Міністерство культури і мистецтв України, Київ, 2004.

У дисертації відтворено історико-музичний контекст періоду учнівства і початку творчої діяльності видатного піаніста В.С.Горовиця; уточнені і відтворені хронологічні віхи життя В.Горовиця в Києві; детально досліджено його родовід, спосіб життя родини і біографії її членів; створено цілісне уявлення про роль музики в родині Горовиців; виявлено впливовість традицій, що склалися у музичних учбових закладах Києва (у музичному училищі і в консерваторії) на формування особистості і виконавської індивідуальності В.Горовиця; розглянуто і науково інтерпретовано репертуар, яким оволодів В.Горовиць-учень і молодий виконавець у київський період його біографії.

Об'єктом дослідження є культурне середовище Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст. – центру культурного регіону – як фактор, що формує особистість, художні пріоритети, музичний професіоналізм, риси виконавського стилю В.Горовиця. Предмет дослідження – творче формування В.Горовиця – видатного піаніста-віртуоза – в роки його дитинства, юнацтва і молодості (1903-1925 рр.), які складають київський період його біографії. Джерелознавчу базу дослідження склали документальні матеріали, що їх знайдено в архівних сховищах України та Росії, статті, рецензії, анонси періодичної преси першої чверті ХХ ст., інтерв'ю В.Горовиця і мемуари його сучасників.

Ключові слова: культурний регіон, культурний ландшафт, фортепіанний стиль, фортепіанна школа, романтичний піанізм, музичний репертуар, концертна діяльність.

Зільберман Ю.А. Владимир Горовиц в культурной среде Киева конца ХІХ – начала ХХ века - Рукопись.

Дисертація на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 – Теория и история культуры. Национальная музыкальная академия Украины им. П.И.Чайковского, Министерство культуры и искусств Украины, Киев, 2004.

В диссертации воссоздан историко-музыкальный контекст периода ученичества и начала творческой деятельности выдающегося пианиста В.С.Горовица. Киевский период творческой биографии В.Горовица исследован значительно хуже, чем иные, относящиеся уже к годам эмиграции. Монографии зарубежных авторов (на фоне полного отсутствия крупных исследований отечественных музыковедов) именно в этой части грешат фактологическими и хронологическими неточностями (даже год и место рождения пианиста в большинстве из них указаны неверно). Поэтому в работе уточнены и восстановлены хронологические вехи жизни Горовица в Киеве; впервые

подробно и документировано исследована родословная В.С.Горовица, история и образ жизни его семьи, прослежены судьбы его близких; рассмотрена как фактор творческой биографии пианиста еврейская культурная среда - часть многонационального «культурного ландшафта» Киева; создано целостное представление о роли музыки в семье Горовицев и, в результате, продемонстрирована роль семьи Горовицев - Бодик в формировании Горовица-музыканта.

С целью выяснения генезиса многих фундаментальных черт пианизма Горовица в диссертации выявлены важнейшие сферы, оказавшие влияние на формирование личности и исполнительской индивидуальности В.Горовица:

- общая атмосфера, традиции Киевского музыкального училища (преемственно переданные Киевской консерватории), а также особенности круга общения В.Горовица и членов его семьи в этих учебных заведениях;
- характер гуманитарной и музыкально-теоретической образованности В.Горовица, его художественный (в частности, музыкальный) кругозор в связи с ориентацией на широкую общегуманитарную подготовку, принятой в училище и в консерватории;
- некоторые черты исполнительского стиля Горовица, сформировавшиеся еще в годы учебы под прямым воздействием киевской фортепианной школы, не без влияния особенностей пианизма и музыкально-педагогических принципов его наставников (В.Пухальского, С.Тарновского, Ф.Блуменфельда).

К основополагающим чертам пианизма и исполнительского стиля Горовица, выработанных уже на раннем этапе его творческой биографии, следует отнести безусловную принадлежность Горовица к романтическому направлению в фортепианном искусстве - скорее «рубинштейновской», чем «листовской» линии романтического пианизма. Речь идет о масштабности, оркестральности его мышления на инструменте, как фундаментальных чертах пианизма Горовица. Это свойство роднит также исполнительский стиль Горовица с рахманиновским. Преемственность от Рахманинова и в таких романтических чертах пианизма Горовица, как темпераментность, страстность, даже «демонизм» его интерпретаций. С отмеченными выше чертами стиля Горовица непосредственно связано такое важное и всегда заметное свойство его пианизма, как вокальность, стремление к пению на инструменте тембровое богатство и особая утонченность, разнообразие приемов звукоизвлечения.

Объектом исследования является культурная среда Киева конца XIX - начала XX в. - центра культурного региона - как фактор, формирующий личность, художественные приоритеты, музыкальный профессионализм, черты исполнительского стиля В.Горовица. Предмет исследования - творческое формирование В.Горовица - выдающегося пианиста-виртуоза в годы его детства, юности и молодости (1903-1925 гг.), которые составляют киевский период его биографии. Источниковедческую базу исследования составили документальные материалы, обнаруженные в архивных хранилищах Украины и России, статьи, рецензии, анонсы периодической прессы первой четверти XX ст., интервью В.Горовица и мемуары его современников.

Ключевые слова: культурный регион, культурный ландшафт, фортепианный стиль, фортепианная школа, романтический пианизм, музыкальный репертуар, концертная деятельность

Zilberman Y.A. Vladimir Horowitz in Kiev's cultural sphere in the end of the XIXth – beginning of the XXth century – Manuscript.

Thesis for getting scientific degree of fine art candidate by specialty 17.00.01 – Theory and history of culture. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Ministry of Culture and Arts of Ukraine, Kiev, 2004.

In the thesis historical musical context of a period spent as a student and beginning of creative activity of a prominent pianist, Vladimir Horowitz, was reconstituted; chronological landmarks of Horowitz' life in Kiev were specified and restored; his genealogy, the family's way of living and biographies of its members were investigated in detail; entire overview about importance of music for Horowitz' family was created; influence of traditions existing in Kiev musical educational institutions (in Musical College and Conservatory) on formation Horowitz' personality and performing individuality was discovered; repertoire that Horowitz – student and young performer – was mastering during Kiev's period of his biography was examined and scientifically interpreted.

The object of the research is Kiev's cultural sphere in the end of XIXth – beginning of XXth century – the center of the cultural region – as a factor forming a personality, artistic priorities, musical professionalism, features of V.Horowitz' performing stile. The subject of investigation is creative formation of Vladimir Horowitz – prominent pianist virtuoso, in the years of his childhood and youth (1903 – 1925) making up Kiev's period of his biography. Sources of the research are documental certificates discovered in archives of Ukraine and Russia, articles, reviews, announcements from the periodical press of the first half of the XXth century, V.Horowitz' interviews and memoirs of his contemporaries.

Key words: cultural region, cultural landscape, piano style, piano school, romantic pianism, musical repertoire, concert activity.

Підписано до друку 16.01.2004 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 44.

Міжнародний благодійний фонд конкурсу В.Горовиця
01032, м.Київ-32, вул. Толстого, 31.
т. 244-32-38.

453886

АВ 58.353

лист

МИСТ

ПЕР...